

Михайло Стефанівський — виконавець Пам'ятного хреста вшанування Маркіяна Шашкевича

Ольга Мартин (Львів)

Михайло Стефанівський! Це йому ми, нинішні львів'яни, зобов'язані захопленням, яке виникає в нас, коли вдивляємось в напівзнищені ковані брами, балкони та паркани. Доля його трагічна, і хоча б пам'яттю про нього мусимо віддавати борги наші.

Парадокс долі полягає у тому, що ще якихось сімдесят років тому не було у Львові людини, яка б не знала надзвичайно інтелігентного, шляхетного львів'янина — конструктора, митця, громадського діяча, підприємця Михайла Стефанівського.

З-поміж десятків тисяч людей, життя і творчість яких стерті з історії України, першої половини ХХ століття, пильної уваги заслуговує постать Михайла Адальбертовича Стефанівського, коріння якого бере початок з прадавніх часів у сусідній нам Литві. Єдине, що ми знаємо точно, що це був знаний славетний рід, який у ХІХ ст. мав дворянський статус і родинне прізвище «Стефанавічюс» [1].

Історія української гілки литовського роду почалася від народження хлопця, якого назвали Михайлом, сином Адальберта і Марії у 1878 р. у місті Бібрика, що на Львівщині. Після того, як Михайло Стефанівський закінчив сім класів у школі міста Бібрика, все його подальше життя було пов'язане зі Львовом.

Михайло Стефанівський добре вчився, досконало вивчив німецьку мову, за допомогою родича Григорія Васіки, переїхав до Львова та вступив у Львівську промислову школу.

Після успішного закінчення промислової школи, юнак вирішив не братися за власну справу, а продовжити освіту у навчальних закладах за кордоном. Продовжив навчання Михайло у віденській промисловій школі.

Успішно закінчивши навчання у Відні, повертається до Львова і на початку ХХ ст. починає працювати на фабриці Григорія Васіки (рис. 1).

Працюючи в робітні вуйка Васіки, Михайло Стефанівський завів власну справу, — в промислових довідках того часу значиться, як окремішній підприємець. Вже сучасники вважали його визначним львівським ремісником, що міг налагодити не тільки виробничу, а й організаційну ремісничу працю.

Робітний заклад Стефанівського береться за реалізацію найскладніших металево-слюсарних робіт, в основному у львівських проектах архітектурно-будівельної фірми Івана Левинського. Всю практичну роботу проводив Михайло Стефанівський у слюсарній майстерні по вул. Коперніка, 16.

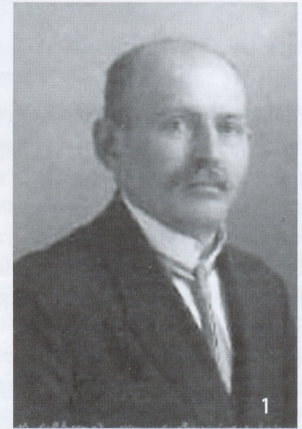
Ще більш потужно почав розвиватись талант М. Стефанівського коли він започаткував власну фабрику на вул. Верстатній у Львові.

М. Стефанівський береться за вищення найскладніших художньо-слюсарських робіт. Зокрема до такої ранньої праці належить участь в спорудженні будівлі Акціонерного страхового товариства «Дністер».

До речі, Михайло Стефанівський прислужився політичній справі, — він особисто зробив складну драбинку, за допомогою якої зі Станіславівської тюрми втік Мирослав Січинський, після вбивства А. Потоцького у квітні 1908 р. [2] (рис. 2).

Займаючи активну громадську позицію М. Стефанівський не міг стояти осторонь тих військових подій що розгорілися у Львові після розвалу австрійської монархії. Під час українсько-польської війни за місто у листопаді 1918 р., М. Стефанівський командував загonom українців, який вів бойові дії в районі головного залізничного вокзалу.

У 1920–1930 рр. в майстерні Михайла Стефанівського працювало 32 робітники і майстри на високотехнологічному устаткуванні.

Працівники цієї фабрики вдаються і до художнього слюсарства, створюючи художнє окуття вікон, дверей, брам, декоративних решіток та інших деталей, що так широко представлені в спорудах Галичини.

Михайло Стефанівський був великим меценатом української культури, купуючи картини українських художників з виставок. У його кімнатах висіло багато картин: Труша, Новаківського, Красицького, Кульчицької [3].

З-поміж найвизначніших робіт фабрики Стефанівського, слід виділити Пам'ятний хрест на Білій горі в селі Підлисса поблизу Золочева, виконаний у 1911 р. за проектом архітектора Олександра Лушпинського з нагоди святкування 100-річчя з дня народження Маркіяна Шашкевича.

За задумом О. Лушпинського (1878–1944) хрест мав бути простим, але величавим, видимим здалека. Біла гора мала стати, за аналогією Чернечої гори в Каневі, місцем паломництва та вшанування пам'яті Маркіяна Шашкевича.

Хрест складався з окремих залізних частин, виконаних в модерному стилі — стилі Ейфелевої вежі в Парижі, були привезені на трьох залізничних платформах зі Львова.

Ця споруда, заввишки 25 метрів до сьогодні залишається однією з найви-

щих металевих конструкцій, збудованих в Галичині в довоєнний період (рис. 3, 4).

Відкриття Пам'ятного хреста відбулося 29 жовтня 1911 р. в присутності десятків тисяч галичан, причому гості святкування прибували що десять хвилин шістьома спеціальними поїздами на станцію в Ожидові, потім шикувались в ряди і йшли походом на Білу гору. У поході, що розтягнувся на півтора кілометра, кожних сто метрів ішли оркестри з усієї Галичини.

Відкриття Пам'ятного хреста започаткувало щорічні всенародні свята, що мали величезний вплив на пробудження національної свідомості населення Галичини.

З метою підтримки українського ремісничого руху та не забуваючи про рекламу, фабрика Стефанівського бере участь у різноманітних виставках, що набули популярності на зламі століть.

З 19 по 30 вересня 1909 р. у Стрию відбулася Перша Українська хліборобська виставка. Окрім досягнень у сільсько-господарській галузі на виставці були представлені художньо-промислові вироби українських майстрів і підприємств з усієї Галичини. Промислово-торгівельною комісією виставки було присуджено 21 золота медаль, однією з яких була відзначена фабрика Стефанівського за художньо виконану ковану браму.

У часописі «Господар і промисловець» від 20 листопада 1909 р. знаходимо такі рядки стосовно робіт виконаних

на фабриці і експонованих на виставці: «Великі брами залізні, сходи, бар'єри, хрести на бані церковні, дуже удачно і оригінально виконані».

Фабрика М. Стефанівського брала своїми виробами участь у мистецьких акціях. Зокрема серед іншого 1926 року фабрика Стефанівського представила свої вироби на Другому українському ярмарку в Станіславі.

Сам же ж Стефанівський писав у своїй передмові до цінника виробів фабрики: «При виконуванні артистичних робіт для церков руководжуся передовсім тим, щоби заховати по можливості найвірнійше у всім наш питомих, прекрасний народний стиль...».

З огляду на це у тому самому 1909 р., на літургійній виставці у Львові, за вироби для оздобы церков, фабрика була нагороджена Великою бронзовою медаллю [3].

Останні десятиріччя життя для Стефанівського та його родини пройшли в складних драматичних подіях війни, повоєнного терору і сибірського заслання.

З приходом німецьких військ, щоби якось утримувати сім'ю, працював слюсарем у львівському Оперному театрі і театрі ім. М. Заньковецької.

Ситуація змінилася з приходом Червоної Армії до Львова навесні 1944 р. Період цей для митця був складний. В 1946 році керівництво львівського заводу «Контакт» намагалося привласнити земельну ділянку з-під будинку Стефанівських.

З 1947 р. майстерню Стефанівського державні органи влади обклали неправомірними податками. Відтоді почався постійний тиск на фізичну ліквідацію одного з найстаріших мистецьких українських закладів Львова та його власників.

У травні 1948 р. М. Стефанівський здав майстерню з обладнаннями та інструментами в безтермінове і безплатне користування Львівському університету [4].

У 1951 р., у сімдесятирічному віці, був заарештований і ув'язнений в тюрмі № 2 по вул. Марштинівській у Львові. В червні того самого року, рішенням «особого совещання» при МДБ СРСР, як посібник ОУН, висланий з усією сім'єю до спецпоселення в Тюменську, де, згідно Указу Президії Верховної Ради СРСР від 26 листопада 1948 р., залишений довічно в місцях обов'язкового поселення без права повернення до попереднього місця проживання. Помер 25 червня 1952 р. Місце поховання невідоме [5].

Коли в 1993 р. Богдан та Юрій Стефанівські хотіли перевезти тлінні останки батька в Україну, то знайомі з Тюмені повідомили, що цвинтар, де поховані українські політ'язні, місцева влада знищила, зрівняла могили бульдозером, кістки викинули в річку.

Михайло Стефанівський був ремісником значного творчого потенціалу, сильного художнього темпераменту, надзвичайної працелюбності, щирої віри у свій народ. Він відзначався дивовижною життєвою енергією, організаторськими здібностями, йому була притаманна виняткова принциповість і правдивість. Таким він був у житті, таким він і входить в історію художнього металу України.

Список літератури

1. **Нора О.** Олександр Лушпинський та мистецтво українського художнього металу початку ХХ століття//Ковальське мистецтво Львова: минуле і сьогодення. Матеріали конференції. Львів, 1998;

2. **Шмагало Р.** Львівська школа архітектурного металу кінця ХІХ — початку ХХ століття (динаміка історичного та стилістичного розвитку)//там само.

3. **Перша** Українська хліборобська виставка в Стрию//Господар і промисловець. Стрий, 1909, ч. 21/22.

4. **Державний архів** Львівської області, ф. 2, оп. 2. 16. Український ремісник. Краків, 1943, ч. 3.

5. **Архів** управління міністерства внутрішніх справ України у Львівській області. Архівна справа № Р-12338.

